

Aleksandra Bunčić

Sarajevska Hagada: ikonografija smrti u židovskoj umjetnosti i tradiciji

Rad želi ukazati na to kako su tekstovi Biblije i rabinske književnosti (Talmuda i Midraša) utjecali na formiranje ikonografije smrti u židovskoj umjetnosti. Prvi dio rada oslanja se na iscrpne tekstove Biblije, Talmuda i Midraša o smrti, životu poslije smrti i Anđelu smrti. U drugom dijelu teksta predstavljeni su odabrani primjeri iz židovske umjetnosti, s posebnim osvrtom na slikarstvo minijatura u Hagadama. Ovi prikazi izmijenili su predodžbu o strogoj zabrani definiranoj u Drugoj Knjizi Mojsijevoj (Izl 20, 4): „Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji ili u vodama pod zemljom.“ Židovska je doktrina utemeljila pojam smrti i života poslije smrti tumačenjem Biblije i rabinskih tekstova. Biblija navodi dva razloga smrtnosti čovjeka. Prvi upućuje na to da je Bog stvorio čovjeka od zemljina praha te će se čovjek prahu i vratiti (Post 2,7; 3, 19; Job 10,9), dok je drugi razlog grijeh (Post 3, 22-24). Uz pojam smrti vezuje se i pojam života poslije smrti kao i mjesta na kojemu mrtvi borave (Dn 12, 1-3; 12,12; Iz 14,9-12 i Ez 32,17-32). Talmud i Midraš promatraju smrt i rađanje kao paralelne procese. Rabini su ustanovili 903 različite forme smrti. Najteži način umiranja jest od astme ili grlobolje, a najlakši je poznat kao „poljubac smrti“, od kojeg umiru pravedni. Prema vjerovanju, Anđeo smrti stvoren je Prvog dana Stvaranja, obasut je očima i ima dvanaest krila. U času smrti stoji iznad glave umirućega s isukanim mačem na koji spušta kapljicu žuči, koja, spuštena u usta umirućega, izaziva smrt.

Narativni ciklusi starozavjetnih događaja Sarajevske i Zlatne Hagade, nastali na području Španjolske u XIV. stoljeću, sadrže prikaze smrti Jakova, Josipa (Josifa), Pomora prvorođenaca i Prijelaza preko Crvenoga mora. Minijature su poslužile da se preokretom u radnji održi pozornost slušatelja tijekom Seder večere. Katkad, kao na minijaturi nošenja kovčega s Josipovim moćima označen je kraj jednog i početak drugog ciklusa (završetak ciklusa o Josipu i njegovoj braći te početak povijesti o Mojsiju (Mošeu).

Također, analiza je odabranih primjera ukazala na talmudsko tumačenje biblijskoga teksta kao i na poznavanje aramejskog prijevoda Biblije (tzv. Targum Jonatan). U konačnici, minijature Hagade (posebno Pomor prvorođenaca i Prijelaz preko Crvenoga mora) imaju dvojako značenje – u njima je predstavljena propast (smrt) Egipćana, koja je omogućila slobodu, odnosno život židovskoj zajednici.